

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КІБЕРПРОСТОРУ

Однією із домінуючих тенденцій сучасного світу є інтенсивний розвиток та удосконалення науки і техніки, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Проголошена Резолюцією 3384 (XXX) ГА ООН від 10 грудня 1975 р. Декларація про використання науково-технічного прогресу в інтересах світу та на благо людства, підкреслює, що науково-технічний прогрес став одним із найважливіших факторів розвитку суспільства [1]. Безсумнівно, саме науково-технічний прогрес створює все більш широкі можливості для покращення умов життя людей та народів. Водночас, поява кіберпростору, як особливого середовища існування людини, уже призвела до значних змін у соціумі архітипів, ритмах функціонування, естетичних образах, моделях економічної діяльності та формах соціальних взаємодій [2, 17]. Таким чином, виникнення нового середовища для взаємодії суб'єктів права обумовило виникнення набагато ширшого кола юридичних питань, на які до сих пір ще не знайдено відповідей.

Термін «кіберпростір» (cyberspace) все частіше використовується у правовій доктрині та практиці, хоча вперше його застосували письменники-фантасти: В. Гібсон, Б. Стерлінг, Дж. Барлоу. Сьогодні зазначене поняття можна зустріти в деяких міжнародно-правових актах, національних джерелах права (переважно англоамериканської правової сім'ї), а також в доктринальних працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Однак, його застосування є достатньо умовним та суперечливим, а також часто пов'язується чи утотожнюється з поняттями: «інформаційний простір», «віртуальний простір», «комп'ютерна сфера», «Інтернет», «інформаційно-комунікаційні системи і мережі». Очевидним є той факт, що відсутність загальноприйнятого визначення поняття «кіберпростір» практично унеможлиблює його правове регулювання.

Проаналізувавши визначення та рамки застосування понять «простір», «кіберпростір» і «кіберзлочин», які містяться як у внутрішньодержавних (в першу чергу, об'єктом дослідження стали законодавчі акти Англії, США, Німеччини та України), так і в міжнародно-правових актах (Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22.07.2000 р.; Конвенція про кіберзлочинність від 23.11.2001 р.; Доповідь Десятого конгресу ООН із запобігання злочинності й поводженню з правопорушниками A/CONF.187/15 тощо), а також у доктрині [3], приходимо до висновку, що *кіберпростір – поле чи середовище, пов'язане із комп'ютерними технікою, системами та мережами, в рамках якого виникають, змінюються або припиняються правовідносини*. На наш погляд, доцільним є подальше дослідження сутності зазначеної категорії, а також закріплення єдиного визначення в рамках універсального міжнародно-правового акту.

Тривалий час навколо питань необхідності, доцільності та можливості правового регулювання кібернетичного простору (зокрема Всесвітньої мережі Інтернет) точились гострі дискусії. Разом із проголошенням Декларації незалежності кіберпростору Дж. П. Барлоу [4], знаходить своє оформлення ліберальний рух, що повністю заперечував втручання держави до кіберпростору. Його прибічники вважали основою

кібернетичного простору його екстериторіальність та не підвладність жодній державній юрисдикції.

В процесі проведеного дослідження можна стверджувати, що станом на сьогоднішній день держави активізують співпрацю, в першу чергу, за такими напрямками як: формування системи кібербезпеки, міжнародне співробітництво в боротьбі із кіберзлочинністю, захист прав людини та інформації в мережі Інтернет, захист авторського права, електронна комерція. А це, в свою чергу означає, що кіберпростір уже практично став об'єктом правового регулювання, зокрема міжнародно-правового.

Разом із тим, питання юрисдикції у кібернетичному просторі залишається не вирішеним. Поняття юрисдикції першочергово пов'язане із поняттям територіального верховенства, згідно з яким і визначається право якої держави повинно застосовуватися для врегулювання тих чи інших відносин. Однак, в умовах віртуального середовища такі категорії як територія, місце, кордон практично позбавлені реального змісту [5, 286].

На наш погляд, розв'язання цієї проблеми полягає у двох послідовних кроках. По-перше, враховуючи те, що кіберпростір являє собою фактор руйнації Вестфальської системи, в тому числі і трансформації її стержня – інституту суверенітету, доцільним є збагачення традиційної концепції суверенітету віртуальною складовою, яка проявляється у праві держави на формування та здійснення національної політики щодо врегулювання відносин, які виникають у кіберпросторі, забезпечення розвитку і функціонування віртуального співтовариства, а також нейтралізації негативних наслідків функціонування кіберпростору [6, 40]. По-друге, актуальним є розмежування суверенних прав держав шляхом визначення відповідного правового режиму кібернетичного простору:

- визнання його «міжнародною територією» *res communis* (*territorium communis omnium*), правове регулювання якої буде відбуватись згідно із нормами міжнародного права;
- визнання його територією із змішаним правовим режимом, що буде визначатись поєднанням як норм національного, так і норм міжнародного права;
- віднесення його в окремих випадках до державної території з відповідним національним регулюванням.

Разом із виникненням, розвитком, поширенням та використанням кіберпростору не лише розмиваються кордони держав, а й значно розширюється та зазнає змін соціально-культурне середовище виховання та існування людини. За таких умов, на нашу думку все більш обґрунтовано стає універсалістська концепція прав людини.

Важливою тенденцією в зазначеній сфері, як стверджують деякі науковці (серед них: Ю. А. Дмитрієв, С. І. Івент'єв, А. Б. Венгеров, О.П. Семітко, М.П. Авдєєнкова, Г. Б. Романовський, Ф.М. Рудинський та ін.), є також формування IV, а то й V і VI поколінь прав людини. Різноманітність поглядів у доктрині свідчить про неоднозначність системи прав людини та необхідність її удосконалення. На нашу думку, узагальнивши всі існуючі підходи, можна законно стверджувати про існування IV покоління прав людини – «права людини в умовах науково-технічного прогресу». До складу цієї категорії слід віднести:

- Права людини, пов'язані із освоєнням космосу;
- Права людини, пов'язані із досягненнями сфері біотехнологій та медицини;
- Права людини в кіберпросторі.

Разом із розширенням класичної концепції прав людини особливо важливим є забезпечення загально визнаних прав і свобод в середовищі кіберпростору. Зокрема, на цьому наголошується в ряді міжнародно-правових актів (Туніська програма для

інформаційного суспільства; Кодекс з захисту прав користувачів в кіберпросторі ЮНЕСКО; Резолюція ГА ООН A/HRC/20/L.13 від 29.06.2012; Резолюції ГА ООН A/HRC/17/27 від 16.05.2011 тощо). Не зважаючи на те, що зазначеній проблематиці приділяється досить багато уваги у порівнянні з іншими питаннями міжнародно-правового регулювання кіберпростору, на наш погляд, все ще залишається актуальним приведення принципів та стандартів основоположних актів у сфері захисту прав людини у відповідність до вимог та реалій кіберпростору.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що першочерговим для врегулювання правовідносин, які виникають, змінюються чи припиняються в рамках кіберпростору є визначення та універсалізація його поняття та правової природи. Це можна досягнути шляхом прийняття універсального міжнародного договору. У той же час, незважаючи на те, що віртуальна сфера є особливим простором, в якому окремі аспекти правореалізації мають специфічний характер, загальні принципи права та основні принципи міжнародного права повинні також забезпечуватись.

1. Декларация об использовании научно-технического прогресса в интересах мира и на благо человечества от 10 ноября 1975 года. [Электронный ресурс]: Режим доступа – http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/science.shtml - Название с экрана

2. Дзялошинский И. М. Особенности коммуникативного поведения в киберпространстве. / И. М. Дзялошинский. – Материалы 85 Всероссийской научной школы для молодежи [«Проблемы взаимодействия языка и мышления»], (Москва, сентябрь 2010 г.) / Мин-во образования и науки РФ, Рос. гос. соц. ун-т. – Москва: Интеллект-Центр, 2010. – С. 16 – 41

3. Каламкарян Р.А. Понятие "пространство" в науке и практике современной международной юриспруденции / Р. А. Каламкарян // Материалы ежегодной межвузовской научно-практической конференции [Актуальные проблемы современного международного права], (Москва, 9-10 апреля 2010 г). - М.: РУДН, 2011, Ч. 1. - С. 23 - 27; Debru C. Analyse et representation: De la theorie de l'espace: Kant et Lambert. – Paris, 1977. – P. 113 – 147.; Matore J. L'espace humain / L'expression de l'espace dans la vie, la pensee et l'art contemporain. – Paris, 1962 – P. 29–49; Мережко О. О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права / О. О. Мережко. – К.: Юстиніан, 2010. – 320 с.; Грибанов Д. В. Правовое регулирование кибернетического пространства как совокупности информационных отношений: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история правовых учений» / Д. В. Грибанов. – Екатеринбург, 2003. – 23 с.

4. A Declaration of the Independence of Cyberspace. [Электронный ресурс]: Режим доступа – <https://projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html> - Назва з екрану

5. Мережко О. О. Проблеми теорії міжнародного публічного та приватного права / О. О. Мережко. – К.: Юстиніан. – 2010. – 320 с.

6. Шарифов М. Ш. Суверенная власть в киберпространстве и в сетевом пространстве / М. Ш. Шарифов // Современное право. – 2009. – №6 – С. 40 – 44

7. Ансельмо, Эрин. Киберпространство в международном законодательстве : опровергает ли развитие Интернета принцип территориальности в одном праве? / Э. Ансельмо // Экономические стратегии. - 2006. - № 2. - С.24-31